

سنجش وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان

مهدی ریگی مطلق - دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

غلامرضا میری* - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

معصومه حافظ رضازاده - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۸ شهریور ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۰ آذر ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: قرن ۲۱، قرن ایده‌ها و خلاقیت‌هاست. در این قرن خلاقیت انسان و استعداد او محرکه اصلی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تلقی می‌گردد که رقابت روزافزون شهرها، مناطق و کشورها به‌طور فزاینده به پرورش، حفظ و جذب آن وابسته خواهد بود. در همین باره خلاقیت بازتاب‌های زیادی را در مطالعات شهری و منطقه‌ای به دست آورده است و مفاهیم جدیدی همچون «طبقه خلاق»، «صنایع خلاق»، «محیط خلاق» و «شهر خلاق» را به ادبیات برنامه‌ریزی افزوده است.

هدف پژوهش: هدف این تحقیق، سنجش وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان است.

روش‌شناسی پژوهش: روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر گردآوری داده‌های پیمایشی است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه بوده است. روایی ساختاری و محتوایی پرسش‌نامه از طریق نخبگان تأیید و پایایی آن نیز با آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ تأیید شد. جامعه آماری تحقیق را ساکنان شهرستان زاهدان (۷۷۰۸۰۰ نفر) تشکیل داده‌اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شد. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش حاضر شامل، قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: نتایج آزمون تی، نشان داد وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان مناسب نیست در این زمینه بیشترین میانگین مربوط به شاخص طبقه خلاق (سرمایه انسانی خلاق) با مقدار ۲/۵۹۶ و کمترین میانگین مربوط به متغیر خدمات خلاق با مقدار ۲/۰۱۷ می‌باشد. همچنین همبستگی بین شاخص‌های خلاقیت در تحقق آن، برابر با ۰/۷۱۷ است که یک همبستگی مستقیم به شمار می‌آید. در نهایت اولویت‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت با استفاده از آزمون فریدمن نشان داد که بیشترین میانگین مربوط به شاخص طبقه خلاق با مقدار ۵/۹۱ می‌باشد.

نتایج: نتایج تحقیق مؤید آن است که وضعیت شاخص‌های خلاقیت نامناسب است و این نامناسب بودن نه تنها در عدم تحقق رویکرد خلاقیت تأثیرگذار بوده است بلکه در راستای دستیابی توسعه پایدار نیز مؤثر است، لذا باید کوشید تا اصول خلاقیت در تمام مراحل توسعه دیده و اجرا شود.

کلیدواژه‌ها: شاخص‌های خلاقیت، وضعیت، قلمرو کوچ‌نشینان، شهرستان زاهدان.

مقدمه

قرن بیست و یکم، قرن ایده‌ها و خلاقیت‌هاست (Margarida & Mario, 2019: 15). در این قرن خلاقیت انسان و استعداد او محرکه اصلی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تلقی می‌گردد که رقابت روزافزون مناطق و کشورها به طور فزاینده به پرورش، حفظ و جذب آن وابسته خواهد بود (Goldberg-Miller, 2019: 27; Nkula-Wenz, 2019: 583). خلاقیت مفهومی است که می‌توان آن را بدون هیچ محدودیتی در تمامی عرصه‌های زیستی به ظهور رساند و با تجدید نظر یا حتی کنارگذاشتن پیش‌فرض‌های موجود، شرایطی نو، سازگارتر و پسنیدیده‌تر ایجاد کرد (جهانتیغ و همکاران، ۱۴۰۰: ۹۰)؛ علاوه بر این با پذیرش و اجرای اصول خلاقیت ضمن بهره‌مندی در زمان حال، می‌توان رهبری و مدیریت بهتر و سنجیده‌تری درباره آینده داشت؛ به‌طوری که تمرکز بر ایده‌ها و افکار نو به محیطی پایدارتر، انعطاف‌پذیرتر و اقتصادی‌تر منجر خواهد شد (یاسوری و سجودی، ۱۳۹۶: ۲).

خلاقیت می‌تواند به‌عنوان یک چتر در نظر گرفته شود، مفهومی که ابعاد مختلف خلاقیت از خلاقیت اقتصادی و اجتماعی تا خلاقیت نوآوری فناورانه را شامل می‌شود. نظریه‌پردازان این حوزه با الهام از نظریاتی همچون نقش سرمایه انسانی در رشد اقتصادی، نقش طبقه خلاق در به حرکت درآوردن چرخ‌های اقتصادی شهر و منطقه، نقش تنوع و سیاست درهای باز به روی مهاجرین در بهره‌وری اقتصادی، نقش مداراگری و تسامح در جذب انواع افراد و سبک‌های مختلف زندگی، نقش امکانات و دارایی‌های محلی در جذب افراد خلاق و نقش صنایع خلاق در رشد اقتصادی به نقش بی‌بدیل خلاقیت بر رشد شهری منطقه‌ای به‌خصوص رشد اقتصادی آن تأکید کرده‌اند. در همین جهت آنها معتقدند در اقتصاد خلاق امروزی ایده‌ها و سرمایه فکری جانشین منابع طبیعی شده‌اند و خلاقیت انسانی منبع نهایی رشد اقتصادی است. در رویکردهای نوین، خلاقیت به‌عنوان یک روش راهبردی در عرضه تفکر مطرح شده است (محمدی کوچه‌باغ و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۶۸). زیرا مناطق خلاق، قادرند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارائه نمایند (نورائی و سراییان، ۱۴۰۱: ۳۹۷). این نظریه که برای اولین بار توسط چارلز لندری مطرح شد، با تغییر رویکردهای سنتی و سلطه‌طلبانه، محیط و بستری را فراهم می‌نماید که در آن مسائل به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاها (یعنی شهروندان) مورد بررسی قرار گیرد (نژادابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۸).

مناطق شهری و روستایی برای اینکه بتوانند به طور مؤثری تقاضاهای در حال تغییر امروزی را برآورده سازند نیازمند تفکر خلاق، وجود فضاها و محیط‌های جذاب و خلاق و نیز رهبری خلاق هستند (Mouratidis, 2021: 22).

حرکت به سمت ایجاد و تحقق خلاقیت به دلیل جایگاه مناطق شهری و روستایی به‌عنوان محل شکل‌گیری بسترهای جامعه دانایی، اهمیت و محور بودن در توسعه اقتصادی بسیار ضروری و مهم است. بهره‌گیری از مؤلفه‌ها و شاخص‌های این نظریه به رشد و شکوفایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فضایی کمک می‌کند (ملازمیرزایی و سجاده‌زاده، ۱۴۰۲: ۱۷). اگر خلاقیت و نوآوری را از صحنه زندگی بشر کنار بگذاریم در واقع مانع حرکت، پویایی، بقا و حیات زندگی بشر و شده‌ایم (مطلبیان و رحمانی، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

با وجود نوظهور بودن مفهوم خلاقیت، در مدت زمان کوتاه به یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌های حوزه مطالعات شهری و روستایی بدل شده و یکی از معدود موضوعاتی است که در خصوص ضرورت توجه به آن در بین تمامی پژوهشگران اتفاق نظر وجود دارد (Choi et al, 2022: 377). در زمینه مورد پژوهش تاکنون، در داخل و خارج کشور پژوهش‌های صورت گرفته که در ذیل به آنها اشاره خواهد شد: فرجی و سرابی (۱۴۰۲)، در پژوهشی به بررسی نقش خلاقیت و هوش مدیریتی در شکل‌گیری شهر هوشمند، پرداخته‌اند. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده در نهایت ۹۶ کد اولیه و ۱۶ کد سازمان‌دهنده و در نهایت ۳ کد فراگیر (هوش سیاسی، منطقی و هیجانی) شناسایی شده‌اند. ایمانی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به ارزیابی و سنجش میزان تحقق‌پذیری روستای خلاق در بخش مرکزی شهرستان اردبیل، پرداخته‌اند. نتایج یافته‌ها بیانگر این است که شاخص‌های روستای خلاق در چهار بعد مورد مطالعه در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. امیرکاردوست و شاه‌ابراهیمی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به نقش خلاقیت و کارآفرینی در توسعه پایدار مناطق شهری و روستایی ایران، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد در ایران با توجه به ظرفیت‌های برآورد شده می‌توان با ارائه پیشنهادات درست و شناسایی خلاقیت‌های مؤثر و حمایت از آنها در سطح کشور، بهبودی مؤثری را در نمونه‌های کوچک روستایی تا کلانشهرها شاهد بود و این مورد نه تنها به کاهش بیکاری و کاهش جرائم اجتماعی بلکه به افزایش توسعه اقتصادی در جامعه منتج می‌گردد. حجابریان (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "ارزیابی الگوی علی مؤلفه‌های مؤثر بر روستای خلاق" نشان داد که از بین مؤلفه‌های چهارگانه (مشارکت، ابتکار، رهبری و ترویج و آموزش) روستای خلاق معیار مشارکت تأثیرگذارترین و معیار ابتکار تأثیر پذیرترین معیار روستای خلاق بودند. همچنین معیار مشارکت به‌عنوان با اهمیت‌ترین معیار روستای خلاق شناسایی شد. مؤلفه‌های ترویج و آموزش و رهبری نیز به نوعی نقش واسطی از نظر تأثیرگذاری و تأثیرپذیری دارند. صادقی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به تحلیل شاخص‌های گردشگری خلاق در مناطق روستایی شهرستان دزپارت، پرداخته است. نتیجه آزمون شاخص‌های گردشگری خلاق نشان داد که تمامی

شاخص‌ها در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار بوده و تأثیرگذار هستند. لیو و همکاران (۲۰۲۴)، در پژوهشی به با عنوان "خدمات سازمانی دوگانه و حکومت برای شهرهای خلاق: موردی از استودیو جهانی هنگ‌کنگ"، نشان دادند که خدمات دولتی و سازمان‌های اجتماعی هر دو تأثیر مثبت و قابل توجهی بر دل‌بستگی به شهر دارند و خدمات دولتی تأثیر بیشتری را نشان می‌دهند. علاوه بر این، خدمات عمومی دولتی به طور قابل توجهی بر رفاه ذهنی تأثیر می‌گذارد، در حالی که خدمات سازمان‌های اجتماعی تأثیر قابل‌مقایسه‌ای از خود نشان نمی‌دهند. لو و کویان (۲۰۲۳)، در پژوهشی به بررسی خلاقیت روستایی برای احیای جامعه در روستای بیشان، چین، پرداخته‌اند. این مطالعه با درگیر شدن با ادبیات خلاقیت روستایی، نقش حیاتی شیوه‌های خلاقانه را در احیای ذهنیت‌های روستایی و اصلاح بافت‌های اجتماعی در مناطق روستایی بررسی را می‌کند و پیشنهاد می‌کند که ابتکارات خلاقانه در بازسازی فرهنگ‌های محلی و روابط اجتماعی مداخله کرده و کاتالیزور شوند. روگرسون (۲۰۲۱)، در تحقیقی با عنوان "شبکه‌های خلاق و ساختن اولین شهر خلاق یونسکو در زمینه خوراک‌شناسی آفریقا" ظهور یک شهر خلاق آفریقایی و عضویت آن در یک شبکه خلاق را بررسی نموده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که این شهر ظرفیت زیادی برای تبدیل شهر به یک شهر خلاق در زمینه خوراک‌شناسی را دارد. وجود خلاقیت‌های انسانی در بحث تولیدات و مواد غذایی، تنوع غذاها، تنوع فرهنگی و قومی و مشارکت مردم از مهمترین شاخص‌های مؤثر در این زمینه است. ریچارد (۲۰۲۰)، در پژوهشی به توسعه مکان‌های خلاقانه: با تأکید بر نقش گردشگری خلاق پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که جاذبه‌پردازی خلاق شامل در نظر گرفتن منابع، معنا و خلاقیت است که به روشنی هدایت می‌شود، و مشارکت را امکان‌پذیر می‌سازد و فضایی برای بیان خلاقانه ایجاد می‌کند و یک روایت منسجم را توسعه می‌دهد. کامارودین و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی توسعه روستای خلاق و کارآفرینی روستایی در مالزی و اندونزی را مورد بررسی قرار دادند، نتایج تحقیق آنها نشان داد روستاهای خلاق با استفاده از روشهای جدید تبلیغات یوتوب، فیسبوک و بازار توانسته است منجر به توسعه کارآفرینی شود.

خلاقیت، فعالیتی است که در طول دوره زندگی انسان توسعه می‌یابد و مقتضیات و محیط‌های خانوادگی خاص در ظهور شخصیت‌های خلاق مؤثر واقع می‌شود (Simonton, 2000: 120). با افزایش نقش خلاقیت در رشد اقتصادی، سیاست‌گذاران، خلاقیت را در جایگاه موضوعی مهم در دستور کار سیاسی خود قرار داده‌اند. همان‌طور که استام و همکاران بیان می‌کنند خلاقیت در تحریک رشد اقتصادی در شهرها و منطقه‌ها نقش مهمی بازی می‌کند. در همین راستا، درباره شهر و منطقه‌های خلاق و رشد اقتصادی نظریه‌های مختلفی مطرح شده است؛ از جمله این نظریه‌ها باید به نظریه سرمایه انسانی، نظریه سرمایه خلاق و نظریه خوشه‌ای شدن اشاره کرد. این نظریه‌ها مطرح می‌کنند برای رسیدن به رشد اقتصادی، بیشتر چه عواملی مهم‌اند و هر محل برای جذب این عوامل باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد. بنابراین شناخت شاخص‌ها و معیارهایی که باعث خلاقیت هر شهر و منطقه می‌شود بسیار با اهمیت است. به این علت که با سیاست‌گذاری‌های صحیح، ممکن است شهرها و منطقه‌ها را به سمت خلاقیت بیشتر و در نتیجه به سمت رشد اقتصادی چشمگیرتر هدایت کرد (دل انگیزان و همکاران، ۱۳۹۷: ۳).

حرکت به سوی خلاقیت در مکاتب مختلف بسیار متفاوت می‌باشد. در مکتب نئولبرال، تحقق خلاقیت به شیوه جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی صورت می‌گیرد، در این مکتب مناطق رقابت شکل می‌گیرند و این مناطق با ارائه منابع گسترده، نیروی کار ماهر را جذب می‌کنند و از آنها به عنوان طعمه برای سرمایه‌گذاری مستقیم استفاده می‌کنند. پیروان دیدگاه سوسیال دموکرات معتقدند که هر فرد باید یک شهروند خلاق باشد و مهمترین هدف خلاقیت، تولید ثروت برای افزایش میزان رفاه شهروندان است. در مجموع در این مکتب، نظریه و کاربردهای عملی طبق خلاق، تأثیر عمده‌ای در مفهوم اقتصاد محوری مناطق خلاق دارند (آفتاب و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۳؛ صفایی پور و حاجی پور، ۱۴۰۱: ۶).

در این میان در چشم‌انداز توسعه زاهدان مفاهیم خلاقیت در نظر گرفته شده است که ارتباط آن با مفاهیم و شاخص‌های مرتبط با خلاقیت را می‌رساند؛ ولی مشکلات محیط زیستی، نابرابری و ناهنجاری‌های اجتماعی، بوروکراسی عریض و طویل، قوانین پیچیده کسب و کار و مشکلات از این دست موانع مهمی را پیش پای سرمایه انسانی خلاق و با استعداد به عنوان پیشران و موتور محرک‌های تحقق اهداف اسناد توسعه، مانع از به ثمر رسیدن خلاقیت و ابداع می‌شود. با این وجود زاهدان به واسطه پیشینه تاریخی و فرهنگی و بستر جغرافیایی متنوع دارای سرمایه‌های طبیعی و فرهنگی بالایی است که می‌تواند نقش مهمی در توسعه فرهنگی و در نهایت تحقق خلاقیت داشته باشد. زاهدان نقش و جایگاهی ویژه در عرصه ملی (جنوب شرق کشور) و بین‌المللی ایفا می‌نماید و سهم عمده‌ای در بروز فعالیت‌های نوآورانه و عرصه اقتصاد خلاق دارد. علاوه بر این، زاهدان برخوردار از عناصر مهمی چون اماکن فرهنگی و مراکز جذاب توریستی و اتصال دهنده ایران با کشور افغانستان است که روزانه می‌تواند خیل زیادی از جمعیت را از کشورهای شرقی ایران پذیرا باشد. بنابراین با در نظر گرفتن و شناسایی این توان‌ها و مسلماً محدودیت‌ها، می

توان زمینه‌ساز حرکت این منطقه به سمت خلاقیت در دنیای در حال تغییر و تحول باشد. بنابراین ضرورت دارد که وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان مطالعه و بررسی گردد.

روش پژوهش

روش تحقیق بر مبنای ماهیت، توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف، کاربردی و از نوع تحقیقات کمی است. روش گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش دو روش اسنادی و میدانی است. جامعه آماری تحقیق را ساکنان شهرستان زاهدان (۷۷۰۸۰۰ نفر) تشکیل داده‌اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شد. ابزار اصلی تحقیق، پرسش‌نامه محقق ساخته است که روایی محتوایی و ساختاری آن توسط کارشناسان و خبرگان انجام و تایید شد. پایایی آن نیز از طریق آلفای کرونباخ مورد تایید قرار گرفت که برای بخش‌های مختلف پرسش‌نامه مقدار ضریب آلفا، ۰/۷۸ محاسبه شد (جدول ۲). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، نیز از نرم‌افزار SPSS (کلموگراف اسمیرونوف، تی‌تک‌نمونه‌ای، تحلیل واریانس مدل رگرسیونی و آزمون فریدمن) استفاده شد. جدول (۱)، شاخص‌ها، گویه‌ها و میزان آلفای کرونباخ را برای هر کدام از شاخص‌های را به تفکیک نشان می‌دهد.

جدول ۱. شاخص‌ها و پایایی پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ

ردیف	شاخص	گویه
۱	مشارکت	تشکل‌های مردمی مشارکت مردم
۲	فناوری	دسترسی استفاده از اینترنت دسترسی به دفاتر پیشخوان خدمت دسترسی به عابر بانک مراکز رشد و فناوری مراکز علمی
۳	نوآوری و ابتکار	تعداد اختراعات
۴	کارایی و اثربخشی	گسترش فضای سبز و باز گسترش فضای ورزشی میزان گسترش خدمات حمل و نقل میزان پاک سازی مناطق و محلات
۵	جاذبه‌های خلاق مکانی	وجود مراکز فرهنگی هوای پاک جاذبه‌های تاریخی
۶	خدمات خلاق	دسترسی به مطبوعات مراکز بهداشتی و درمانی هتل و اقامتگاه
۷	سرمایه انسانی خلاق	تعداد فرهنگیان تعداد دانشجویان تعداد شاغلان تعداد متخصصان
۸	تنوع	مراکز تجاری و خرید تنوع سازمان‌های مدیریتی تنوع بناهای تاریخی اوقات فراغت و تفریحی

منبع: ایمانی و همکاران، ۱۴۰۱، امیرکاردوست و شاه‌براهیمی، ۱۴۰۰، حجاریان، ۱۴۰۰، لیبو و همکاران، ۲۰۲۴، ریچارد، ۲۰۲۰

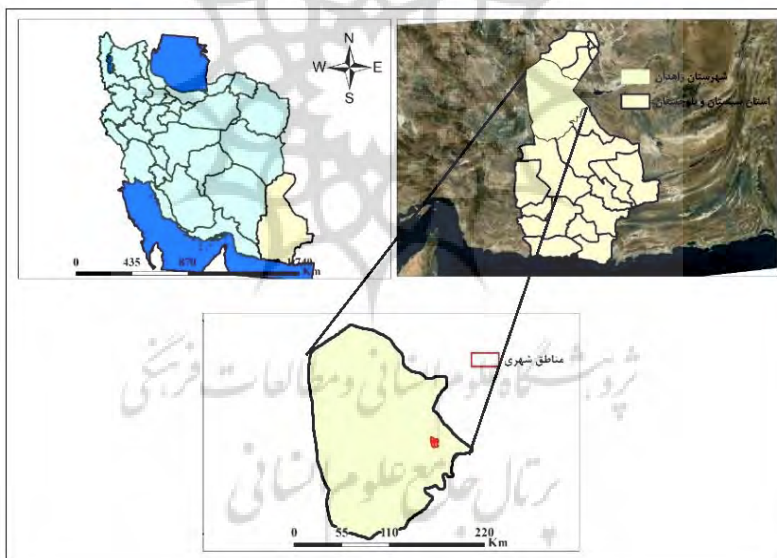
جدول ۲. شاخص‌ها و پایایی پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ

ضریب کل	مقدار ضریب آلفای کرونباخ	شاخص
۰/۷۸	۰/۷۹	مشارکت
	۰/۷۶	کارایی و اثربخشی
	۰/۸۰	فناوری
	۰/۷۶	نوآوری و ابتکار
	۰/۷۹	سرمایه انسانی خلاق (طبقه خلاق)
	۰/۷۵	ویژگی‌های مکانی (جاذبه‌های خلاق)
	۰/۷۷	خدمات خلاق
	۰/۸۱	تنوع

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۴۰۲

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان زاهدان یک از شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان و یکی از وسیع‌ترین شهرستان‌های ایران است. مرکز آن شهر زاهدان است. این شهرستان در محدوده شمالی استان سیستان و بلوچستان و در جنوب شرقی کشور ایران قرار دارد. عشایر شهرستان زاهدان به سهم خود از اهمیت خاصی برخوردارند. در این شهرستان عشایر شامل طوایف: ناروئی، شه‌بخش و گرگیج می‌باشند (فلاح‌تبار، ۱۳۹۰: ۷۰).

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

سنجش معناداری نرمال بودن توزیع داده‌ها

برای اینکه مشخص شود توزیع نمونه نرمال بوده یا نه، از آزمون کلموگراف اسمیرونوف استفاده شد. با توجه به اعداد به دست آمده برای معیار تصمیم که معمولاً برابر با عدد ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه گرفت که توزیع داده‌ها نرمال است؛ چرا که همه اعداد به دست آمده در جدول (۳)، بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد و این نشان‌دهنده توزیع نرمال شاخص‌ها و مولفه‌ها است. لذا از آزمون‌های پارامتریک برای سنجش این شاخص‌ها استفاده شده است.

جدول ۳. سنجش معناداری نرمال بودن توزیع داده‌ها

مؤلفه	شاخص	تعداد	آمار کلموگراف-اسمیرونوف	معیار تصمیم (معناداری)
مشارکت		۳۸۴	۲/۴۳۵	۰/۰۹۳
کارایی و اثربخشی		۳۸۴	۱/۴۹۸	۰/۰۸۷
فناوری		۳۸۴	۳/۰۸۹	۰/۰۹۱
خلاقیت	نوآوری و ابتکار	۳۸۴	۲/۱۲۰	۰/۰۷۹
	طبقه خلاق	۳۸۴	۲/۴۲۰	۰/۱۰۱
	ویژگی یا جاذبه‌های خلاق	۳۸۴	۲/۸۷۹	۰/۰۹۴
	خدمات خلاق	۳۸۴	۳/۴۵۶	۰/۱۰۵
	تنوع	۳۸۴	۱/۹۷۸	۰/۱۱۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در این بخش به سنجش وضعیت شاخص‌های خلاقیت (شامل مشارکت، کارایی و اثربخشی، فناوری، نوآوری و ابتکار، طبقه خلاق (سرمایه انسانی)، جاذبه‌های خلاق، خدمات خلاق و تنوع) در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان پرداخته شد. نتایج نشان داد همه شاخص‌های مورد بررسی در سطح کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۰۰ معنادار هستند.

بررسی جهت معناداری و وضعیت شاخص‌های خلاقیت بیانگر آن است که شاخص‌های مشارکت با میانگین (۲/۴۲۷)، کارایی و اثربخشی (۲/۲۲۵)، فناوری (۲/۵۶۱)، نوآوری و ابتکار (۲/۱۹۶)، طبقه خلاق (سرمایه انسانی) (۲/۵۹۶)، جاذبه‌های خلاق (۲/۱۰۱)، خدمات خلاق (۲/۰۱۷) و تنوع (۲/۲۵۲) در زاهدان ضعیف ارزیابی شده‌اند؛ چرا که میانگین این شاخص‌ها پایین‌تر از حد متوسط آزمون (۳) بوده و این یعنی اینکه شرایط این شاخص‌ها در شهرستان زاهدان مطلوب نیست (جدول ۴). بر اساس مقایسه میانگین‌ها، بیشترین میانگین مربوط به شاخص طبقه خلاق (سرمایه انسانی خلاق) با مقدار ۲/۵۹۶ و کمترین میانگین مربوط به متغیر خدمات خلاق با مقدار ۲/۰۱۷ بوده است. بنابراین در مجموع دو شاخص ذکر شده به ترتیب بهترین و بدترین وضعیت در میان شاخص‌های خلاقیت زاهدان دارند.

جدول ۴. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش وضعیت شاخص‌های خلاقیت

شاخص‌های خلاقیت	نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای (حد وسط ۳)			
	میانگین	مقدار t	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۲/۴۲۷	-۱۴/۷۷۱	-۰/۶۴۸	-۰/۴۹۶
کارایی و اثربخشی	۲/۲۲۵	-۱۸/۳۵۵	-۰/۸۵۷	-۰/۶۹۱
فناوری	۲/۵۶۱	-۱۱/۱۶۰	-۰/۵۱۵	-۰/۳۶۱
نوآوری و ابتکار	۲/۱۹۶	-۲۰/۵۰۹	-۰/۸۸۱	-۰/۷۲۷
طبقه خلاق	۲/۵۹۶	-۱۰/۴۱۱	-۰/۴۷۹	-۰/۳۲۷
ویژگی یا جاذبه‌های خلاق	۲/۱۰۱	-۲۳/۱۲۶	-۰/۹۷۵	-۰/۸۲۲
خدمات خلاق	۲/۰۱۷	-۲۷/۶۱۴	-۱/۰۵۲	-۰/۹۱۲
تنوع	۲/۲۵۲	-۲۱/۳۳۲	-۰/۸۱۷	-۰/۶۷۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در ادامه به سنجش تاثیر شاخص‌های مختلف در تحقق رویکرد خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان با استفاده از واریانس مدل رگرسیونی پرداخته شد. نتایج نشان می‌دهد میزان خطای آلفای (Sig) تحلیل واریانس مدل رگرسیونی کمتر از میزان خطای قابل قبول (۰/۰۵)

و برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد و لذا بین شاخص‌های خلاقیت و تحقق آن در سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد رابطه معنادار وجود دارد. علاوه بر این، شاخص‌های بررسی شده در تحقق رویکرد خلاقیت در شهرستان زاهدان تأثیرگذار هستند (جدول ۵).

جدول ۵. آزمون معناداری رگرسیونی مدل اثرگذاری شاخص‌های مختلف در تحقق رویکرد خلاقیت

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	۲۳۴/۹۱	۸	۲۹/۳۶۴	۴۹/۶۶۶	۰/۰۰۰
Residual	۲۲۱/۷۱	۳۷۵	۰/۵۹۱		
Total	۴۵۶/۶۲	۳۸۳	***		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بر اساس نتایج جدول ۶، مشاهده می‌گردد، میزان همبستگی بین شاخص‌های خلاقیت در تحقق آن، برابر با ۰/۷۱۷ است که یک همبستگی مستقیم به شمار می‌آید. شاخص‌های بررسی شده، مجموعاً توان تبیین ۷۱ درصد از تغییرات (واریانس)، تحقق رویکرد خلاقیت را دارا هستند و حدود ۲۹ درصد از تغییرات این موضوع توسط عوامل یا شاخص‌های دیگر تبیین می‌گردد. مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۵۱۴ است در حالی که ضریب تعیین اصلاح شده برابر با ۰/۵۰۴ بوده است. بنابراین شاخص‌های بکار رفته در مدل توانسته‌اند به خوبی عمل نمایند و برازش مناسبی ارائه دهند.

جدول ۶. تبیین تغییرات متغیر وابسته (تحقق خلاقیت) از طریق شاخص‌های مختلف

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰/۷۱۷	۰/۵۱۴	۰/۵۰۴	۰/۷۶۸۹۲

منبع: نتایج تحقیق، ۱۴۰۲

میزان قدرت شاخص‌های بررسی شده در تحقق رویکرد خلاقیت نیز یکسان و یک جهت نیست. شاخص‌های بررسی شده با ضریب ۰/۷۱۷، اثرگذاری و قدرت تبیین تقریباً مطلوبی نسبت به تحقق رویکرد خلاقیت شهرستان زاهدان دارند. در حقیقت در تحقق رویکرد خلاقیت، شاخص‌های ذکر شده می‌توانند بیش از ۷۱ درصد تأثیرگذار باشند.

توضیح اینکه شاخص مشارکت می‌تواند با ۰/۴۲۸ واحد، تحقق رویکرد خلاقیت را پیش‌بینی نمایند که به معنی پیش‌بینی ۴۲/۸ درصد از تغییرات است. همچنین شاخص فناوری، ۰/۴۱۴ و شاخص نوآوری و ابتکار نیز ۰/۱۸۳، قدرت پیش‌بینی و تأثیرگذاری دارند. شاخص ویژگی یا جاذبه‌های خلاق، ۰/۱۵۳ در تبیین و بهبود توسعه خلاقیت تأثیرگذار است. همچنین شاخص تنوع ۰/۱۰۹، شاخص طبقه خلاق ۰/۰۸۹ و شاخص کارایی و اثربخشی ۰/۰۸۲ و شاخص خدمات خلاق با ۰/۰۷۷ در رتبه‌های آخر تأثیرگذاری قرار گرفته‌اند. بنابراین بیشترین تأثیرگذاری در تحقق رویکرد خلاقیت در شهرستان زاهدان، در میان شاخص‌های بررسی شده مربوط به شاخص مشارکت و سپس فناوری و کمترین تأثیر مربوط به شاخص‌های خدمات خلاق و کارایی و اثربخشی بوده است (جدول ۷).

جدول ۷. آماره‌های ضرایب مدل رگرسیونی متغیر مستقل (شاخص‌های خلاقیت)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized	T	Sig
	B	Std. Error	Coefficients Beta		
(Constant)	۰/۵۰۳	۰/۱۸۶		۲/۷۰۲	۰/۰۰۷
مشارکت	۰/۶۱۶	۰/۰۷۹	۰/۴۲۸	۲/۷۹۹	۰/۰۰۰
کارایی و اثربخشی	۰/۱۰۸	۰/۱۰۰	۰/۰۸۲	۱/۰۷۹	۰/۰۰۲
فناوری	۰/۵۸۷	۰/۰۹۱	۰/۴۱۴	۶/۴۸۲	۰/۰۰۰
نوآوری و ابتکار	۰/۲۶۰	۰/۰۹۷	۰/۱۸۳	۲/۶۷۲	۰/۰۰۸
طبقه خلاق	۰/۱۳۷	۰/۰۸۰	۰/۰۸۹	۱/۵۸۳	۰/۰۰۱
ویژگی یا جاذبه‌های خلاق	۰/۲۱۹	۰/۰۸۵	۰/۱۵۳	۲/۵۶۴	۰/۰۱۱
خدمات خلاق	۰/۱۲۱	۰/۱۰۹	۰/۰۷۷	۱/۱۰۸	۰/۰۰۲
تنوع	۰/۱۷۳	۰/۱۰۷	۰/۱۰۹	۱/۶۱۰	۰/۰۰۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در نهایت به اولویت‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان با استفاده از آزمون فریدمن پرداخته شد. جدول ۸، نتیجه آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان را نشان می‌دهد که شاخص‌ها در سطح کمتر از ۰/۰۵ و برابر با ۰/۰۰۰ معنادار بوده‌اند. بنابراین شاخص‌ها دارای تفاوت معناداری با یکدیگر هستند. مقدار کای اسکوئر نیز برابر با ۴۵۳/۲۳۶ بوده است.

جدول ۸. معناداری تفاوت وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان

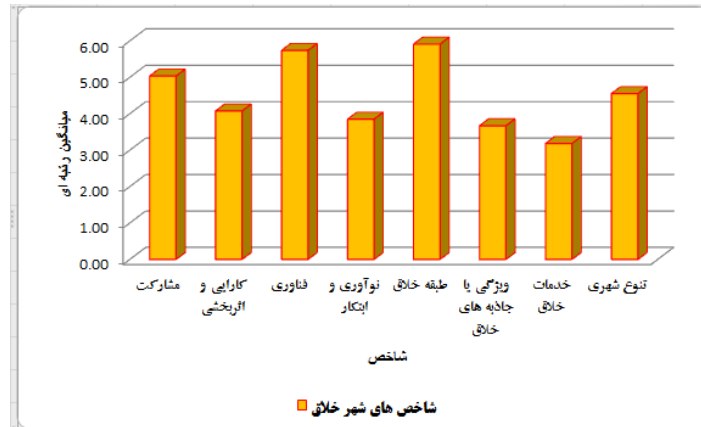
سطح معناداری	****
کای اسکوئر	۴۵۳/۲۳۶
درجه آزادی	۷
حجم نمونه	۳۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی میانگین رتبه‌ای آزمون فریدمن بیانگر آن است که بیشترین میانگین رتبه‌ای مربوط به شاخص طبقه خلاق با مقدار ۵/۹۱ و سپس شاخص فناوری با میانگین ۵/۷۴ و شاخص مشارکت با میانگین ۵/۰۳ بوده است. همچنین کمترین رتبه نیز مربوط به شاخص خدمات خلاق با میانگین ۳/۱۸ و سپس شاخص جاذبه‌های خلاق با میانگین ۳/۶۷ بوده است (جدول ۹ و شکل ۲).

جدول ۹. رتبه‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت (آزمون فریدمن)

رتبه	میانگین رتبه‌ای	شاخص‌های خلاقیت
۳	۵/۰۳	مشارکت
۵	۴/۰۷	کارایی و اثربخشی
۲	۵/۷۴	فناوری
۶	۳/۸۵	نوآوری و ابتکار
۱	۵/۹۱	طبقه خلاق
۷	۳/۶۷	ویژگی یا جاذبه‌های خلاق
۸	۳/۱۸	خدمات خلاق
۴	۴/۵۵	تنوع

شکل ۲. رتبه‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

نتایج پژوهش، نشان‌دهنده آن است که طبقه خلاق منجر به خلاقیت، نوآوری و توسعه شهرستان زاهدان می‌گردد، و این امر به پویای اقتصاد فرهنگی می‌انجامد. در جهان به‌شدت رقابتی امروز، آن دسته از مناطق موفق به جذب نخبگان می‌گردند که از تنوع، تسامح و تساهل بیشتری برخوردار باشند. نقش طبقه خلاق در پویای اقتصاد و فرهنگی مربوط به متغیر تسامح و تساهل است؛ به این معنا که مناطق شهری و روستایی با ترویج فرهنگی باز، تکثرگرا و تسامح‌گرا قادر به جذب نخبگان و به تبع آن پیشرفت و توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌گردند.

نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق، سنجش وضعیت شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان است. نتایج نشان داد، وضعیت هیچ‌کدام از شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان زاهدان مناسب نیست و ضعف‌های بسیاری وجود دارد. مقایسه حداقل و حداکثر میانگین متغیرهای هر یک از شاخص‌های ذکر شده بخوبی این موضوع را تأیید می‌نماید. شاخص‌های مشارکت با میانگین (۲/۴۲۷)، کارایی و اثربخشی (۲/۲۲۵)، فناوری (۲/۵۶۱)، نوآوری و ابتکار (۲/۱۹۶)، طبقه خلاق (سرمایه انسانی) (۲/۵۹۶)، جاذبه‌های خلاق (۲/۱۰۱)، خدمات خلاق (۲/۰۱۷) و تنوع (۲/۲۵۲) در شهرستان زاهدان ضعیف ارزیابی شده‌اند؛ در این زمینه بیشترین میانگین مربوط به شاخص طبقه خلاق (سرمایه انسانی خلاق) با مقدار ۲/۵۹۶ و کمترین میانگین مربوط به متغیر خدمات خلاق با مقدار ۲/۰۱۷ بوده است. بنابراین در مجموع دو شاخص ذکر شده به ترتیب بهترین و بدترین وضعیت در میان شاخص‌های خلاقیت در شهرستان زاهدان را نشان می‌دهند. همچنین همبستگی بین شاخص‌های خلاقیت در تحقق آن، برابر با ۰/۷۱۷ است که یک همبستگی مستقیم به شمار می‌آید. در ادامه نتایج اولویت‌بندی وضعیت شاخص‌های خلاقیت شهرستان زاهدان با استفاده از آزمون فریدمن نشان داد که بیشترین میانگین مربوط به شاخص طبقه خلاق با مقدار ۵/۹۱ می‌باشد.

با توجه به نتایج اشاره شده می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت شاخص‌های خلاقیت نامناسب ارزیابی می‌شود. این نامناسب بودن نه تنها در عدم تحقق رویکرد خلاقیت تأثیرگذار بوده است بلکه در راستای دستیابی توسعه پایدار نیز مؤثر است. ارتباط این دو مؤلفه یعنی شاخص‌های توسعه پایدار و خلاقیت بر کسی پوشیده نیست و ارتقای هر یک می‌تواند به دیگری کمک نماید. با توجه به نامناسب بودن شاخص‌های خلاقیت، به نظر می‌رسد ظرفیت‌های این شهرستان مورد بی‌توجهی قرار گرفته است و این بی‌توجهی به ضعف در بخش‌های مختلف مدیریت و توسعه این منطقه منجر شده است. استفاده از رویکردهای مشارکتی، فناوری محور، نوآوری و خدمات محوری می‌تواند منطقه را از این وضعیت خارج نماید و زمینه و بسترساز برخی تغییرات در توسعه این منطقه در چارچوب خلاقیت شود.

نتایج پژوهش حاضر با مطالعات ایمانی و همکاران (۱۴۰۱)، حجاریان (۱۴۰۰)، صادقی (۱۴۰۰)، لو و کویان (۲۰۲۳) و کامارودین و همکاران (۲۰۱۸)، همخوانی و مطابقت دارد.

در پایان باید گفت، خلاقیت و ایده‌پردازی مهم‌ترین، عناصر رقابت در عصر جهانی شدن هستند. به همین دلیل در مدیریت مساله‌ای به نام خلاقیت در عرصه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای مطرح شده است، خلاقیت‌هایی که به شکل ویژه‌ای روی ویژگی‌های فرهنگی مناطق تمرکز دارند. مناطق خلاق، سرشار از فعالیت‌های نوآورانه است و این محیط‌ها می‌تواند زمینه نمایان شدن استعدادها و خلاقیت‌های ساکنان را فراهم

کند. بنابراین بررسی شاخص‌های خلاقیت و وضعیت آنها، بسیار مهم بوده و می‌تواند به تحقق و توسعه مناطقی کمتر توسعه یافته مانند زاهدان کمک نماید. در پایان با توجه به نتایج، چند پیشنهاد می‌توان مطرح نمود:

- 0 نظام برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مبتنی بر شاخص‌های تلفیقی از رویکرد خلاقیت و توسعه پایدار تنظیم شود؛
- 0 با توجه به اهمیت شاخص مشارکت در تحقق رویکرد خلاقیت، پیشنهاد می‌شود که بستر مشارکت مردم از طریق سازمان‌های مردم‌نهاد فراهم شود؛
- 0 فراهم کردن زمینه‌های لازم توسط دولتمردان برای تحقق زمینه‌های خلاقیت؛
- 0 زمینه‌سازی برای آموزش افراد در فعالیت‌های خوداشتغالی؛
- 0 اعتماد به تصمیم‌گیری‌های نخبگان و تحصیل‌کردگان در شکل‌گیری مناطق خلاق؛
- 0 حمایت مالی با ارائه وام برای توسعه فعالیت‌های خلاقانه؛ و
- 0 تقویت ارتباط با مراکز دانشگاهی و پژوهشی در زمینه‌های مختلف خلاقیت دیگر راهکاری است که علاوه بر ایجاد امکان استفاده از نیروهای خلاق.

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان از آن دفاع شده است.

منابع

- آفتاب، احمد، نظم‌فر، حسین، غفاری گیلانده، عطا، موسوی، میرنجف (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران (مطالعه موردی: شهر اورمیه). فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۲ (۴)، صص ۱۸۸-۲۰۹.
- امیرکاردوست، علی‌اصغر، شاه‌ابراهیمی، سیده‌سیما (۱۴۰۰). نقش خلاقیت و کارآفرینی در توسعه پایدار مناطق شهری و روستایی ایران، اولین همایش ملی بحران‌های محیط زیستی حاشیه‌نشینی، اسلامشهر.
- ایمانی، بهرام، رشید، حجت‌الله، ابراهیمیان، مهرداد (۱۴۰۱). ارزیابی و سنجش میزان تحقق‌پذیری روستای خلاق در بخش مرکزی شهرستان اردبیل. جغرافیا و روابط انسانی، ۵ (۳)، صص ۳۷۳-۳۸۸.
- جهانتیغ، حسنعلی، عنابستانی، علی اکبر، میرلطفی، محمودرضا، خوارزمی، امیدعلی (۱۴۰۰). تحلیل فضایی شاخص‌های شکل‌گیری روستای خلاق در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: منطقه سیستان). برنامه‌ریزی فضایی، ۱۱ (۱)، صص ۸۷-۱۱۴.
- حجاریان، احمد (۱۴۰۰). ارزیابی الگوی علی مؤلفه‌های مؤثر بر روستای خلاق. توسعه محلی روستایی - شهری (توسعه روستایی)، ۱۳ (۱)، صص ۱۷۳-۱۹۶.
- دل انگیزان، سهراب، دهقان شبانی، زهرا، خانزادی، آزاد، ذبیحی دان، محمد سعید (۱۳۹۷). تعیین شاخص‌های شهر خلاق و رتبه‌بندی کلان‌شهرهای ایران براساس معیارهای شهر خلاق: با استفاده از روش تاپسیس اصلاح‌شده. اقتصاد شهری، ۳ (۱)، صص ۱-۲۴.
- صادقی، حجت‌الله (۱۴۰۰). تحلیل شاخص‌های گردشگری خلاق در مناطق روستایی (مورد مطالعه: شهرستان دزپارت). روستا و توسعه پایدار فضا، ۲ (۲)، صص ۵۵-۶۸.
- صفایی‌پور، مسعود، حاجی‌پور، نازنین (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی میزان خلاقیت شهری بر مبنای مولفه‌های ایرانی - اسلامی در شهر دزفول. مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی، ۳ (۲)، صص ۱-۲۵.
- فرجی، سید جلال‌الدین، سربابی، سید محمدرضا (۱۴۰۲). نقش خلاقیت و هوش مدیریتی در شکل‌گیری شهر هوشمند، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۲ (۴۸)، صص ۷۰-۷۰.
- فلاح‌تبار، نصراله (۱۳۹۰). عشایر سیستان و بلوچستان از اوج کوچ و اقتدار تا افول و اسکان، فصلنامه جغرافیا، ۳ (۴)، صص ۶۳-۸۵.
- محمدی کوچه باغ، علیرضا، فتحی، علی، نظم‌فر، حسین، معصومی، محمدتقی (۱۳۹۹). خلاقیت شهری، نوآوری در برنامه‌ریزی شهر خلاق بر مبنای مدل بوهمیان-موزائیک (نمونه مطالعاتی: مناطق دهگانه کلانشهر تبریز). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۰ (۳-۲)، صص ۷۸۰-۷۶۷.
- مطلبیان، خسرو، رحمانی، بیژن (۱۳۹۹). برنامه‌ریزی و رهبری خلاق در شهر ایرانی اسلامی و ارتباط آن با خلاقیت شهری. فصلنامه آمایش محیط، ۵۰، صص ۱۱۱-۱۳۲.
- ملازمیرزایی، راضیه، سجازاده، حسن (۱۴۰۲). تحلیلی نظام‌مند بر ادبیات شهر خلاق و شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۶ (۴۳)، صص ۱۷-۳۰.

- نژادابراهیمی، احد، حیدری، محمدجواد، کی‌نژاد، محمدعلی (۱۴۰۰). رتبه‌بندی مناطق شهر زنجان با استفاده از شاخص‌های بومی‌سازی شده‌ی شهر خلاق. فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳ (۳)، ۸۸-۱۰۸.
- نورائی، همایون، سراییان، سحر (۱۴۰۱). مقایسه تطبیقی شهرهای شهرستان فلاورجان بر مبنای رویکرد شهر خلاق به منظور جذب گردشگر. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۲ (۴۹)، ۳۹۵-۴۱۰.
- یاسوری، مجید، سجودی، مریم (۱۳۹۶). کارآفرینی روستایی، راهی برای تحقق روستای خلاق، اولین همایش اندیشه‌ها و فناوری‌های نوین در علوم جغرافیایی، دانشگاه زنجان.
- Choi, I, Lee, W, Liu, Y.H, Chen, H, Oard, D.W, Young Oh, Ch, (2022), Cross-cultural Information Access, Proceedings of the Association for Information Science and Technology, 59(1), pp 551-554.
- Goldberg-Miller, S. (2019), Creative city strategies on the municipal agenda in New York, City, Culture and Society, 17(2): 26-37.
- Kamarudin, K.H., Untari, R., Ngah, I., (2018). Development of Creative Village and Rural Entrepreneurship in Malaysia and Indonesia: An Exploratory Study, Rural Research & Planning Group International Conference 2018, At Denpasar, Bali.
- Liu, F., Dai, J., Liu, Y., Cheng, S., He, Y. (2024), The dual organization services and governance for creative cities: A case of Hengdian World Studios, Cities, Volume 149, June 2024, Article number 105001
- Lu, Y, Qian, J, (2023), Rural creativity for community revitalization in Bishan Village, China: The nexus of creative practices, cultural revival, and social resilience, Journal of Rural Studies, Volume 97, January 2023, PP 255-268.
- Margarida, R., Mário, F., (2019). Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis, City, Culture and Society, Vol. 6. PP. 12- 24.
- Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being, Cities 115 (2021), 103229.
- Nkula-Wenz, L. (2019). Worlding Cape Town by design: Encounters with creative cityness. Environment and Planning A: Economy and Space, 51(3): 581-597. Richards, G, (2020), Designing creative places: The role of creative tourism, Annals of Tourism Research, Volume 85, November 2020, 102922.
- Rogerson, C. M , & Rogerson, J. M. (2021). Creative networks and the making of Africa's first UNESCO creative city of gastronomy. In Urban Tourism in the Global South (pp. 239-266). Springer, Cham.
- Simonton, D.K., (2000). Career landmarks in science, Developmental Psychology, 27, 119- 130.